

УДК 378.091.2:78.071.2 – 029:7

DOI:

*Тетяна Багрій, викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

АРТИСТИЗМ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО НАЧАЛА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА- МУЗИКАНТА В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлюється важливість формування артистизму майбутнього педагога-музиканта в процесі професійної підготовки. Обґрунтовано питання оволодіння елементами акторської майстерності. Автор визначає умови, у яких шліфується професійна майстерність педагога-музиканта. Дається визначення поняття “артистизм”. Виявляються спільні елементи діяльності та відмінності професії педагога й актора. Вказано шляхи реалізації виконавсько-хорової діяльності і зазначається роль артистизму в цьому процесі.

Артистизм розглядається як необхідність самостійної творчості та успішної виконавської діяльності, у якій велика роль відводиться інтерпретації хорового твору, глибокому осмисленню музики та чуттєвому проникненню в образну сферу хорового твору.

Ключові слова: майбутній музикант-педагог; професійна підготовка; виконавська діяльність; диригент; хоровий колектив; імпровізація; акторська майстерність; артистизм.

Літ. 10.

*Tetyana Bahriy, Lecturer of the Theory and Methodology of
Musical Education and Choreography Department
Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University*

ARTISTRY AS DISPLAY OF CREATIVE BEGINNING OF FUTURE MUSICIAN TEACHER IN THE CONDUCTOR-CHORAL ACTIVITY

In the article importance of forming of artistry of future teacher-musician is illuminated in the process of professional preparation. The question of capture of actor mastery elements is reasonable. An author determines the terms of professional mastery of teacher-musician is polished in that.

Determination of concept “artistry” is given. The general elements of activity and difference of profession of teacher and actor appear. Examining artistry in the sphere of carrying out the choral activity, an author proves that despite the professional skills, the forming of artistry is the necessary condition of professional preparation of future teacher-musician. The way of realization of carrying-choral activity are indicated and the role of artistry registers in this process.

The examples of expressions of prominent conductors of the past and contemporaneity are made in relation to internals that a conductor must own and attention is accented foremost on internal artistry that consists in forming the concrete and personality attitude toward work, in the unique recreation of sounding. Forming and exposure of artistry of future teacher-musician in the conditions of carrying out the choral activity takes place during the decision of the creative tasks-freedom of expressive reaction on artistic maintenance of work of choral art, psychological- the realized overcoming of the problem srelated to the live performance, aspiring to self-realization of creative potential.

Artistry is examined as a necessity of independent work and successful carrying out activity, in that a large role is taken to interpretation, deep comprehension of music and perceptible penetration in the vivid sphere of choral work.

Keywords: a future musician-teacher; professional preparation; carrying out activity; a conductor; choral collective; improvisation; an actor mastery; artistry.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку освіти визначають необхідність пошуку досконалих шляхів підвищення рівня ефективності освітнього процесу в Україні. Роль вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства визначається задачами переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки, адже якісна професійна підготовка є фактором соціального захисту людини. Головна мета освітньої політики – забезпечення якості освіти, відповідність її

актуальним і перспективним потребам особистості. “Переорієнтація усіх освітніх процесів у вищій школі з дидактичного характеру в напрямі розвитку і саморозвитку суб’єктів процесу вимагає організації і стимулювання процесів самопізнання, самоорганізації, самоактуалізації, які є органічною складовою креативного контексту професійного розвитку педагога” [8, 193].

Високі професійні вимоги до особистості вчителя підвищили потребу у формуванні його

АРТИСТИЗМ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО НАЧАЛА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

творчої індивідуальності, розвитку індивідуального стилю діяльності. Підготовка педагога-музиканта має свої специфічні особливості, притаманні лише даному напрямку педагогічної діяльності. Питання професійної підготовки педагога-музиканта передбачають широкий спектр знань та вмінь. Як відомо, у процесі навчання майбутній педагог-музикант відшліфовує свою професійну майстерність в умовах публічних виступів, які надають унікальну можливість виявляти свій творчий потенціал, оволодівати елементами акторської майстерності. Звернення до театральної педагогіки сприяє вдосконаленню процесу професійної підготовки педагога-музиканта, адже оволодіння засобами акторської виразності, управління своїм психофізичним апаратом, художнє перевтілення в той чи інший образ активізують здатність учителя виявити свої особистісні і світоглядні погляди. Л. Мержева у своєму дослідженні зазначає, що “при певній організації навчально-виховної роботи й цілеспрямованому використанні форм і методів театральної педагогіки можна значно збагатити, активізувати процес формування артистизму особистості майбутнього вчителя мистецтва, зробити його педагогічно керованим” [4, 188].

Аналіз публікацій. Сутність виконавської діяльності музиканта та пріоритетні його професійні якості висвітлені у працях О. Апраксіної, Л. Арчажнікової, В. Єлісєєвої, Л. Ісаєвої, Л. Остапенко, А. Пазовського, Г. Саїк, Е. Скрипкіної, Е. Сет, Г. Ципіна, В. Яконюк.

Великий вклад у розуміння ролі і значення елементів акторської майстерності і педагогічної діяльності внесли В. Букагов, О. Булатова, П. Єршов, І. Зязюн, В. Кан-Калик, З. Корогодский, В. Моргун. Форми та методи театральної педагогіки, які сприяють формуванню артистизму особистості майбутніх педагогів-музикантів у процесі хорової підготовки, співставлення педагогічної та акторської майстерності висвітлюється в наукових дослідженнях Г. Гаріпової. Роль артистизму як центральної ланки в професійній підготовці диригента аналізували видатні хорові диригенти К. Птиця, В. Соколов, П. Чесноков. Проблемам музично-виконавської діяльності, зокрема, інтерпретації, присвячені наукові праці В. Москаленко, Т. Сирятської, театральності як творчого принципу – А. Черноіваненко, С. Саврук, психології виконавського мистецтва – А. Самойленко, В. Білоус.

Науковці у своїх дослідженнях тією чи іншою мірою торкаються проблем артистичної діяльності музиканта-виконавця. У працях Л. Баренбойн, В. Петрушин, І. Силантьєва обґрунтовано

використання театральної педагогіки у виконавському мистецтві з метою розвитку образного мислення, уваги, творчої активності, формуванню емоційно-вольової регуляції під час підготовки до публічних виступів. У працях і висловлюваннях В. Немировича-Данченка, К. Станіславського, Ф. Фелліні артистизм трактується як найвища міра майстерності та природне обдарування.

Мета статті – розкрити особливості педагогічного артистизму в хоровій діяльності майбутнього педагога-музиканта.

Виклад основного матеріалу. У структурі підготовки майбутнього педагога-музиканта особливе місце займає хорова виконавська діяльність. Хорове виконавство – це колективний творчий процес і, без сумніву, вивчення методів театральної педагогіки, а саме – артистизму заслуговує особливої уваги. Володіння артистичними вміннями важко переоцінити.

У словниках артистизм визначається як “витончена майстерність у мистецтві, віртуозність у роботі”, “схильність, смак до мистецтва, до артистичних занять”.

На схожість акторських і педагогічних здібностей у свій час вказували вітчизняні та зарубіжні дослідники К. Станіславський, А. Макаренко, В. Кан-Калик, Ю. Львова, І. Зязюн, Ф. Хіллз, М. Марланд та ін. Усі вони наголошували, що в діяльності педагога повинно виявлятися художнє начало і якщо викладання не подається як мистецтво, то навряд чи такий педагог відповідає своєму призначенню.

Та слід розрізнити поняття *виконавство* та *артистизм*. Виконавцем є той, хто виконає музичний твір, та не завжди це артист. Артистизм містить у собі ширше поняття, ніж виконавство. Артистизм – це не тільки зовнішні фактори (жести, міміка, інтонація), але й здатність миттєво переключатися на непередбачені ситуації. Артистизм – це не тільки дар, а копійка праці, результатом якої є художня обдарованість, набуті здібності, за допомогою яких митець володіє свободою перевтілень, легко “входить в образ”.

Якщо розглядати артистизм у площині виконавської хорової діяльності, то артистизм диригента – це риса особистості диригента: експресія, відчуття внутрішньої свободи, образне мислення, точність і витонченість жестів, виразність міміки.

Тема акторської майстерності в роботі педагога дуже актуальна, адже підготовка майбутнього вчителя музики на заняттях з дисциплін диригентсько-хорового циклу (“Диригування”, “Хоровий клас”) є своєрідною лабораторією

АРТИСТИЗМ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО НАЧАЛА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

практичної діяльності студента. Необхідно зазначити, що артистизм виникає там, де виявляється творча особистість, її неповторна індивідуальність.

Ще славетний музикант, композитор, диригент М. Колесса писав: “Крім хорошого музичного слуху, почуття ритму і темпу, музичної форми і стилю, крім музичного смаку і почуття міри, музичної пам’яті, темпераменту і творчої фантазії, саме тих якостей, якими повинні відзначатися музиканти-виконавці, диригент ще повинен володіти іншими особливостями. Це, перш за все, вміння за допомогою доцільних і пластичних жестів рук і відповідного виразу обличчя передавати учасникам хору чи оркестру внутрішній зміст музичного твору, вміння, в якому немало спільного з акторським мистецтвом” [2, 178].

Слід відмітити спільні риси акторської діяльності і виконавсько-хорової діяльності педагога-музиканта. О. Булатова виділяє три періоди роботи над роллю в актора і вчителя над уроком. Розглядаючи виконавську хорову діяльність, підготовку до уроку ми визначатимемо як роботу над хоровим твором. Отже, перший період – репетиційний, коли в уяві, у думках, у відчуттях створюється образ. Образ героя – у актора, і художній, музичний образ – у виконавця, педагога-музиканта. Технічний період передбачає розумне вивчення матеріалу і підпорядкування його власному творчому замовленню. У цей період закріплюється на репетиціях роль актора, а на хорових заняттях (репетиціях) – уточнюється художній задум, складається план, відбувається копітка деталізована робота над хоровим твором. Період втілення творчого задуму проходить у актора і у музиканта-виконавця на сцені [1, 30 – 31].

О. Булатова також відзначає відмінність між цими творчими діяльностями, яка полягає в тому, що актор не зобов’язаний бути режисером, а педагогу-музиканту, виконавцю-диригенту необхідно володіти розвинутими режисерськими здібностями, які полягають в умінні згуртувати хоровий колектив, надихнути його на творчість і, в першу чергу, правильно організувати свою роботу [1, 76 – 77].

Формування та виявлення артистизму майбутнього педагога-музиканта в умовах виконавської хорової діяльності відбувається під час вирішення творчих завдань – свободи виразної реакції на художній зміст твору хорового мистецтва, психологічних – усвідомленому подоланні проблем, пов’язаних з публічним виступом, прагненні до самореалізації творчого потенціалу.

Слід розрізнити внутрішній та зовнішній

артистизм. Внутрішній артистизм виявляється в загальній культурі педагога, у безпосередності і свободі, привабливості, витонченості, установці на творчість, самореалізації в умовах публічності.

Форми вираження зовнішнього артистизму мають інакшу природу вираження. Перш за все – це спосіб передачі свого емоційного стану, а також уміння самопрезентації.

Видатний російський диригент Ю. Симонов не рекомендує безпосередньо ставити акторські завдання. “Краще виховувати в собі внутрішній артистизм, формувати конкретне і особистісне ставлення до твору, намагатися почути свій варіант фразування і звучання. Це беззаперечно відобразиться на характері жестів”. Він зазначає, що техніка повинна бути не самоціллю, а ефективним способом досягнення максимальної виразності [9].

У сучасних умовах професійної підготовки педагога-музиканта в галузі виконавської хорової діяльності на перший план виступає його індивідуальний творчий підхід. Накопичення професійно значущих навичок, у тому числі й артистизму, удосконалює його практичну підготовку, і в цьому випадку діяльність педагога-музиканта наближується до діяльності актора.

Практична (виконавсько-хорова) діяльність педагога-музиканта реалізується через діалогічну взаємодію з учасниками хорового колективу, у ході якої відбувається дискусія, обмін знаннями, нейтралізуються психологічні перешкоди в спілкуванні. Професійний інтерес підтримується і розвивається шляхом створення творчої атмосфери на заняттях. Діалог і творча робота вимагають особливого артистизму, і завдання педагога-музиканта полягає в здатності “так зіграти свою роль” у колективі, щоби сформувати позитивне сприйняття в хористів, викликати в них емоційний відгук, зацікавленість, сумісні переживання в процесі творчої діяльності.

Видатні диригенти надавали великого значення володінню артистичними вміннями в професійній діяльності диригента. Підкреслюючи значення артистизму в диригентській діяльності, К. Птиця писав: “Здатність диригента яскраво і переконливо втілювати задуми, створені у творчій уяві відносяться до артистичності – важливої сторони музичного обдарування” [6, 74].

“Коли музика вихлюпується з душі, то її можна не тільки виконувати, але про неї можна й розповідати...” – це слова одного з найвидатніших диригентів сучасності, І. Гамкала. Митець зазначає: “Диригент повинен оволодіти каліграфією жесту – тонкою рафінованою технікою, здатною окреслювати найтонші нюанси

АРТИСТИЗМ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО НАЧАЛА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

і навіть штрихи. Маєстро повинен бути таким собі реактором, який заряджає всіх. Під рукою без емоційного диригента музика буде мертвою!” Диригент радить поєднувати техніку з артистизмом, залізну волю з інтелігентністю, наслідуючи, не копіювати, шукати свій шлях, враховуючи і пропускаючи крізь себе досвід найкращих майстрів цієї високої справи [10].

Хорова виконавська діяльність передбачає оволодіння комплексом особистісних характеристик музиканта-виконавця, серед яких необхідно виділити лідерство, комунікабельність, диригентський магнетизм, волю, артистичну енергетику, емоційність, інтелект, морально-етичні ідеали, щирість.

Поняття артистизму у виконавській діяльності педагога-музиканта пов’язане з такою важливою якістю артиста як сценічне перевтілення. Ю. Цагареллі, розглядаючи питання артистизму музиканта-виконавця, визначає сценічне перевтілення як “здатність музиканта-виконавця діяти відповідно до логіки змісту музичного образу, який утілюється у творі” [7, 89].

Ясна орієнтація на музичний образ, який виникає в уяві педагога-музиканта, зумовлює сценічне переконання, пов’язане не тільки з комунікативною дією на публіку, але й на хоровий колектив. Артистизм у професійній діяльності диригента полягає в здатності до перевтілення і виявляється не тільки у виразному диригентському жесті, але, передусім, в умінні створити і передати образно-емоційну сферу твору, у покликанні “будити у творчій уяві виконавців такі поетично-сміслові асоціації, які б допомагали розкрити сутність почуттів, думок, настроїв, які виражаються в музиці” [5, 187].

Артистизм у виконавському мистецтві передбачає досягнення твору виконавцем, розуміння задуму автора, глибоке проникнення в зміст твору, “вживання” в музичний образ, здатність до особистісної художньої інтерпретації. “Інтерпретація – це життя в музиці, переживання, існування, вміння розуміти змістовну сутність хорового твору та втілення цього розуміння у виконанні. Інтерпретація за допомогою музики, хорового звучання, тексту, створює художній процес, художній образ, що викликає в слухачів образні уявлення, інтелектуальну реакцію, асоціативне мислення, фантазію, натхнення, і взагалі почуття та емоції. Артистизм гармонійно доповнює музично-сценічне виконання, яке і є суттю передачі істини слухачам” [3, 60].

Артистизм у мистецтві – одне з найбільших відтворень художності.

Висновки. Формування артистизму поряд з

професійними навичками повинно бути необхідною умовою навчального процесу. Та слід зазначити, що артистизм без глибокого художнього і технічного освоєння твору виглядає недоречним. І щоб викликати інтерес у слухача, необхідно володіти цілим арсеналом артистичних інструментів – ерудицією, самобутністю, емоційністю, переконливістю, глибиною розуміння і тонким сприйняттям музики. Отже, істинний артистизм диригента полягає не в зовнішніх прийомах та ефектах, а в глибокому осмисленні музики та чуттєвого проникнення в образну сферу хорового твору.

Предметом подальшого наукового пошуку може стати дослідження виконавської діяльності корифеїв хорового мистецтва як минулого, так і сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова О.С. Педагогический артистизм: учеб. пособие [Текст] / О.С. Булатова. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 240 с.
2. Гоян Я.П. Маєстро / Я.П. Гоян: Есе. – К.: Веселка, 2005. – С.178.
3. Кириленко Я.О. – Театралізація в сучасному українському хоровому концерті: теорія і практика: монографія / Я.О. Кириленко. – Дніпро: ЛІРА, 2017. – С.60.
4. Мержева Л.Ф. Формування артистизму як особистісного виміру музично-педагогічного професіоналізму майбутнього вчителя мистецтв в умовах фахової підготовки / Л. Мержева // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Випуск 139. – С.188.
5. Мусин І.А. Техніка дирижування / І.А. Мусин. – Л.: Музика, 1967. – С.187.
6. Птица, К. Б. Очерки по технике дирижирования хором: науч. изд. / К.Б. Птица. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Московская консерватория, 2010. – С.74.
7. Психология музыкально-исполнительской деятельности: Учебное пособие. // Издательство Композитор Санкт-Петербург. – 2008. – С. 89.
8. Сегада Н.А. Акмеологічний дискурс аксіосфери професійного зростання педагога // Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.23 (2-2017). – Ч.1. – Кам’янець-Подільський, 2017. – С.193.
9. Юрий Симонов: “Если индивидуальность есть – её нельзя потерять!” Режим доступу до

**АРТИСТИЗМ ЯК ВИЯВ ТВОРЧОГО НАЧАЛА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА
В ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

ресурсу: (<http://www.classicalmusicnews.ru/interview/yuri-simonov-2015/>).

10. Тарасенко Л. Взаємний обмін енергій і приваблює в опері [Електронний ресурс]: 12 листопада оперою “Сільська честь” Масканьї та балетом “Болеро” Равеля Іван Гамкало відзначає своє 75-річчя [Електронний ресурс] / Л. Тарасенко. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/vzaiemniy-obmin-energiy-i-privablyuie-v-operi>

REFERENCES

1. Bulatova, O.S. (2001). *Pedahohycheskyi artystyzm: ucheb. posobyе* [Pedagogical artistry: Textbook. allowance J. Moscow: Yzdatelskyi tse ntr “Akademyia”, 240 p. [in Russian].

2. Hoian, Ya.P. (2005). *Maestro* [Maestro]. Kyiv: Veselka, p.178. [in Ukrainian].

3. Kyrylenko, Ya.O. (2017). *Teatralizatsiia v suchasnomu ukrainskomu khorovomu kontserti: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Theatricalization in contemporary Ukrainian choral concert: theory and practice: monograph]. Dnipro: LIRA, p.60. [in Ukrainian].

4. Merzheva, L.F.(2015). Formuvannia artystyzmu yak osobystisnoho vymiru muzychno-pedahohichnoho profesionalizmu maibutnoho vchytelia mystetstv v umovakh fakhovoi pidhotovky [Formation of artistry as a personal dimension of musical and pedagogical professionalism of the future teacher of arts in the conditions of professional preparation]. *Scientific notes of the Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical*

University. Ser: Pedagogical sciences. Kirovograd vol. 139, p.188. [in Ukrainian].

5. Musyn, Y.A. (1967). *Tekhnika dyryzhyrovanyia* [Technique of conducting]. Leningrad: Muzyka, p.187. [in Russian].

6. Ptytsa, K. B. (2010). *Ocherky po tekhnike dyryzhyrovanyia khorom: nauch. yzd.* [Essays on the technique of conducting the choir: a scientific publication] 2-e yzd., yspr. y dop. Moscow: Moskovskaia konservatoryia, p.74. [in Russian].

7. *Psykhohohyia muzykalno-yspolnytelskoi deiatelnosti: Uchebnoe posobyе* (2008). [Psychology of musical and performing activities: Textbook]. Yzdatelstvo kompozytor Sankt-Peterburh, p.89. [in Russian].

8. Sehed, N.A. (2017). Akmeolohichniy dyskurs aksiosfery profesiinoho zrostannia pedahoha [Akmeologic discourse of the axioms of professional growth of the teacher]. *Pedagogical Education: Theory and Practice: Collection of scientific works Kamenets-Podolsky National University named after Ivan Ogiienko; Institute of Pedagogics of National Academy of Sciences of Ukraine* vol.23 (2), part.1. Kamyanets-Podilsky, p.193. [in Ukrainian].

9. Iuryi Symonov (2015). *Esly yndyvudualnost est – ee nelzia poteriat!* [If the individuality is – it can not be lost!]. Available at: (<http://www.classicalmusicnews.ru/interview/yuri-simonov>). [in Russian].

10. Tarasenko, L.(2014). *Vzaiemnyi obmin enerhii i pryvablyuie v operi* [Mutual energy exchange and attracts in the opera]. [Electronic resource]. Available at: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/vzaiemniy-obmin-energiy-i-privablyuie-v-operi>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2018

“Корисним для себе (і для суспільства) буде тільки той, хто пізнав свою природу. Поді людина розуміє свою місію. Своє покликання на землі й виробляє для себе спосіб життя, в основі якого лежить “споріднена праця”. Тільки так людина може самотвердитися і самореалізуватися, а значить стати щасливою”.

*Григорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог*

“Всі ми стоїмо на одній сцені великого світу, і що б в ньому не здійснювалося, стосується нас усіх”.

*Ян Амос Коменський
чеський теолог, педагог*

